

SLOVENKE V GRČIJI

Marinka Skrt¹

COBISS 1.02

IZVLEČEK

Slovenke v Grčiji

Slovenke so se selile v Grčijo zlasti zaradi poroke z Grki. Priseljevale so se v to sredozemsko državo, ker naj bi se lažje prilagajale novemu okolju kot Grki, npr. v Sloveniji. Sprejele so nekatere grške navade, vendar ohranjale tudi slovenske. Postopoma so prevzemale grški način življenja. Ohranjale so slovenski jezik in ga prenašale na otroke. V družbi so imele kot tujke ambivalenten položaj – do njih so bili bolj kritični, hkrati pa so jim v obnašanju tudi več dovolili. Slovenske izseljenke so se v Grčiji medsebojno družile, ohranjale stike s Slovenijo in s tem skrbele za ohranjanje lastne etnične identitete.

KLJUČNE BESEDE: Migracije, Grčija, Slovenke, način življenja, navade

ABSTRACT

Slovenian Women in Greece

Slovene women were leaving for Greece for marriages with Greeks. They immigrated to that Mediterranean state as they supposedly adapted easier to the new environment than Greek men did, for example to Slovenia. They have accepted some Greek customs and still preserved Slovene ones. Gradually they accepted the Greek way of life. They preserved Slovene language and passed it on to their children. As foreigners, they had an ambivalent position in the Greek society – they were more critical to them and at the same time allowed them more in regard of conduct. Slovene women emigrants in Greece associated with one another; they preserved contacts with Slovenia and thus preserved their own ethnic identity.

KEY WORDS: Migration, Greece, Slovenian women, way of life, customs

UVOD

Tema raziskave so Slovenke v Grčiji, ki so bile rojene in so živele v Sloveniji ter se zaradi poroke z Grkom preselile v Grčijo (in tam stalno živijo).² Gre torej za izseljenstvo iz osebnih razlogov, torej zaradi poroke. Obravnavana skupina so ženske (moških,

¹ Dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, Idrija; e-pošta: mskrt@skavt.net

² V Grčiji živi več kot 10 milijonov ljudi, skoraj dve tretjini v mestih, od tega kar tretjina v Atenah. Turška okupacija je trajala štiri stoletja, neodvisnost pa so dosegli leta 1829. V začetku 20. stoletja je prišlo do množične ekonomske emigracije, med državljansko vojno v letih 1946–49 pa tudi politične. Kasneje sta bila ves čas navzoča ekonomska emigracija inčasno delo v tujini. Pravoslavje je uradna vera in pomemben družbeni dejavnik. Njen vpliv je, navzlic spremembam vrednot, ki jih prinašata modernizacija in industrializacija, moč čutiti na vseh področjih javnega življenja. Grki še

poročenih v Grčijo, praktično ni), ki so se v petdesetih, šestdesetih, sedemdesetih in začetku osemdesetih let 20. stoletja poročile z Grki in se preselile v Grčijo. Omejila sem se na Slovenke, ki v Grčiji živijo vsaj dvajset let in so izkusile vse faze prilagajanja novi domovini, skupaj z odraščanjem svojih otrok in s tem s spraševanjem o svoji etnični identiteti.

Večina naših del, ki obravnavajo slovensko izseljenstvo, se ukvarja s skupinskimi migracijami. Raziskave so posvečene konkretnim izseljenskim skupnostim ali migracijam kot družbenemu fenomenu. V primeru Slovenk v Grčiji pa gre za posameznice, ki so se izseljevale in naseljevale posamično, nepovezano in ne vedoč druga za drugo. Tu ni šlo za ekonomsko ali politično emigracijo, temveč za emigracijo iz osebnih razlogov, to pa je bila poroka z Grkom.

Metoda dela raziskave so bili polstrukturirani pogovori s sogovornicami, krajši pogovori z njihovimi otroki in februarja 2004 terensko delo (v Grčiji sem 2 tedna živela pri eni od sogovornic), poleg tega pa tudi korespondenca s sogovorniki. Oprla sem se tudi na literaturo o slovenskih izseljencih ter izseljenstvu kot družbenem fenomenu. Marsikatero nejasnost so mi razjasnili tudi prijatelji in znanci, ki so živeli v Grčiji le začasno (nekaj mesecev, let) in so imeli v času bivanja v Atenah stike z mojimi sogovornicami.

SPOZNAVANJE IN SELITEV

Večina Slovenk je spoznala bodočega soproga na počitnicah v Grčiji, predvsem na otokih, kar je bil tudi prvi stik s to deželo. Sledilo je dopisovanje, ki je trajalo več mesecev, celo let. Med tem časom so se obiskovali. Bodoči mož je obiskal Slovenijo, še večkrat pa so Grčijo obiskale Slovenke. V tem času so jih bodoči možje tudi predstavili svoji družini, spoznavale so deželo, navade in ljudi – moževe sorodnike in prijatelje. Pravzaprav zelo podobno druženju parov iz iste dežele. Kot so se mnoge izrazile, je bilo takrat vse idealno. *»Kot turistu se ti vse lepo zdi. Uživaš sonce, morje. Ne vidiš. Greš na obisk, vsak te povabi, to je vse lepo. Ko si enkrat v tem sistemu, da morš denar služiti, je pa čist drugač.«* (Sogovornica, 53 let)

Nekatere so spoznale svojega grškega moža v tujini, kjer so študirale ali delale tudi same. Tako so imele priložnost vsaj delno spoznati njihov način življenja in mišljenja ter prijatelje, še preden so sploh prišle v Grčijo.

Kratkotrajna, začasna migracija – turizem, študij, delo v tujini – je bila vzrok za stalno migracijo, naselitev v tujini. Potovanje v tujo deželo je omogočilo stik z drugo kulturo in ljudmi. Šele s tem so Slovenke lahko spoznale Grke, za kar je bila potrebna

vedno spoštujejo verske praznike, zlasti veliko noč, ki jo proslavljajo s procesijami. Religija igra v vsakdanjem življenju pomembno vlogo. Vsekakor je najizrazitejša poteza grške družbe dediščina patriarhalne ureditve, ki ima še zmeraj veliko veljavo. Seveda ne gre pozabiti, da so se ostanki patriarhalne ureditve ohranili tudi v Sloveniji, ki pa vseeno niso tako izraziti, oziroma se je v smeri večje enakopravnosti med spoloma začela razvijati bolj zgodaj (in prav ta zamik v letih so močno občutile slovenske izseljenke).

neka mera poguma, odprtosti za drugačno in njegovo sprejemanje. »Migracije omogočajo srečevanje z drugimi ljudmi, spreminjanje odnosov, spodbujajo izmenjavo idej, navad in izkušenj ter omogočajo srečevanje z novim socialnim okoljem, kar zahteva prilagajanje, spreminjanje in ustvarjalnost.« (Klinar, 1976: 15)

Vse to pa ni dovolj za stalno imigracijo. »Odločitev o migraciji vsebuje racionalni in emocionalni element, zato je potrebno pri analizi nujno upoštevati socialno-osebnostne karakteristike.« (Klinar, 1976: 25) Tako lahko govorimo o (bolj ali manj) premišljeni odločitvi ženske, da se bo preselila k svojemu partnerju, saj drugače ne moreta zaživeti skupnega življenja, da bosta imela svojo družino in otroke. Čustva ji narekujejo, naj se preseli iz svoje domovine, pusti svoje sorodnike in prijatelje doma, se do neke mere odpove dotedanjemu načinu življenja in ne nazadnje svojemu jeziku ter odide v neko povsem novo okolje. To sicer velja za vsako poroko, vendar ne v tako radikalni meri kot pri mednarodnih migracijah in hkrati še mešanem zakonu.

»Treba je opozoriti na premalo upoštevan in raziskan pomen t. i. subjektivnih odločitev: za odhod v tuj, nepoznan svet je vedno potreben pogum, pripravljenost na nepredvideno, na tveganje, kdaj pa kdaj na avanturo; skratka, ni vsakdo pripravljen na takšno življenjsko odločitev.« (Slavec - Gradišnik, 1990: 311)

Aleksej Kalc v svoji raziskavi ugotavlja, da so se ženske skozi 18. stoletje vse bolj odpirale partnerjem iz drugih dežel (Kalc, 2002: 165). Marina Lukšič Hacin pa, da si ženske priseljenke veliko lažje najdejo partnerja iz večinskega kulturnega okolja (Lukšič Hacin, 2003: 107), kar lahko povežemo s tem, da so bile na počitnicah v Grčiji in s tem med tujim kulturnim večinskim okoljem. Pa tudi, da se ženske hitreje odločajo za mešane zakone, ne le v primeru Slovencev po svetu, temveč v številnih drugih migracijskih kontekstih, kar pa je povezano s spolno asimetrijo. (Lukšič Hacin, 2003: 107) To zatrjuje tudi podatek, da je od približno štiridesetih Slovencev v Grčiji večina žensk (moška naj bi bila le dva). Ženske se torej lažje odločijo za življenje v mešanem zakonu, pri čemer so one tiste, ki ne izvirajo iz večinskega okolja.

V primeru Slovenk v Grčiji je mešan zakon v nujni povezavi s selitvijo. Toda odločitev za poroko in selitev nista zmeraj sovpadali, čeprav je bilo največkrat tako. Večinoma so se najprej preselile in šele kasneje poročile, le izjemoma so se najprej poročile in nato preselile, odvisno od okoliščin. *»Po pol leta dopisovanja sem rekla, da je mogoče dobro, da grem za srcem. In je bilo dobro. Je bilo proti logiki, ker sem ostala neporočena pet let. Sva živela skupaj, vsake tri mesece, ker je viza trajala tri mesece, sem šla do neke meje, al pa na policijo, da so mi jo podaljšal.«* (Sogovornica, 58 let) Vsekakor so pred poroko hodile na obiske, krajše in daljše, da bi spoznale, ali so se pripravljene odseliti iz domovine. Skoraj vse omenjajo, da so imele na začetku nekakšno »poskusno dobo«, da vidi jo, če jim življenje v Grčiji oziroma z Grkom sploh ustreza. To so bili daljši obiski, čas, ko so se že preselile v Grčijo in so živele pri partnerju, a še niso bile poročene, ali pa začetno obdobje, ko so bile sicer že poročene, a s pogojem, da se vrnejo domov, »če ne bo šlo«. Hotele so si pustiti nekakšen izhod v sili, če se nikakor ne bi mogle prilagoditi življenju v Grčiji. Zaradi radikalnosti dokončne

odločitve o življenju v Grčiji so jo potiskale v prihodnost. *»Ni blo lahko se odločit pa priti dol. Nisem nekaj hotela. Zdelo se mi je, da bo težko.«* (Sogovornica, 45 let)

Preselitev oziroma prihod v Grčijo je vsem Slovenkam ostal zelo močno v spominu. Vse se natančno spomnijo datuma in drugih podrobnosti; podobno velja za poroko. To dokazuje, kako pomembna je bila zanje selitev, in govori o intenzivnosti doživljanja začetkov življenja v Grčiji. *»Dol sem prišla triinšestdesetega leta. Je blo maja, to se še zelo dobro spomnem. Tuki je bil res raj na zemlji. Tak je blo lepo vreme pa morje pa sončni zahodi. Jedli smo tiste ribje stvari.«* (Sogovornica, 63 let) Pričakanje in navdušenje nad novo deželo se je pogosto mešalo tudi z negotovostjo.

Poroka in selitev jim je pomenila prehod v povsem drug svet, zato je bila odločitev še težja. Ne gre le za prehod iz enega stanu v drugega, ampak tudi iz ene domovine v drugo. Bil je prehod iz slovenske družbe v grško. *»Bistvenega pomena v pridobivanju in učvrstitvi identitete so prehodni obredi.«* (Južnič, 1993: 219) V skupnost jo je sprejelo tudi občestvo moževih prijateljev in sorodnikov. Na podeželju se to občuti še močneje. *»Moj mož je iz Lamije, ni iz Aten. To je majhno mesto, kotlina, je bolj zaprto. Cela ulica se je zbrala, ko sm prišla. Pol sm jih pa jaz tam kušvala, da že nism vedla, katera je mama, pa sestra. Pol sm pa njega gledala, da mi je dal znak, da sm vedla, kaj moram nardit.«* (Sogovornica, 63 let)

S poroko je dobila grško državljanstvo in s tem jo je grška država uradno sprejela za svojo državljanico, za pripadnico grškega naroda, torej jo je formalno sprejela v svojo skupnost. Zato ni naključje, da so bile poroke večinoma v Grčiji. Nekateri so se poročili tudi dvakrat – v Sloveniji in Grčiji. Velikokrat, kot so rekle, zgolj zaradi papirjev (vize).

V povezavi s poroko je tudi vera. Poroka je bila v Grčiji, zato je bil obred pravoslaven. Kljub temu pa jim, kot poudarjajo sogovornice, ni bilo potrebno spreminjati vere (zaradi sporazuma z Vatikanom). Morale pa so obljubiti, da bodo svoje otroke vzgajale v pravoslavni veri. Gospa Olga Tsigarida, ki se je poročila v Sloveniji in Grčiji, obakrat cerkveno – torej katoliško in pravoslavno – je prvič obljubila, da bo svoje otroke vzgajala v katoliški veri, drugič pa sta z možem obljubila, da jih bosta vzgajala v pravoslavni.

Slovenke so s poroko šele prišle v Grčijo, zato jim grško državljanstvo v resnici ni pomenilo spremembe etnične identitete, prej je šlo za formalnost, ki jim je s pravnega vidika olajšala življenje.

In če govorimo o tem, da je bila odločitev za poroko in selitev težka za ženske, je treba povedati, da tudi moškim oziroma soprogom ni bilo prizaneseno. V času, ko so se Slovenke priseljevale v Grčijo, je bila še zmeraj v navadi dota, premoženje, ki ga je žena prinesla v zakon. (To je v Grčiji delno prisotno še zmeraj.) Slovenke je po večini niso imele in tako so bili možje finančno na slabšem, če so se poročili s Slovenkami, kar so jim včasih oponesli njihovi prijatelji.

Kot tujke so Slovenke večkrat kritizirali, toda tudi može so zaradi žena, ki so bile tujke, večkrat opomninali starši ali prijatelji, da vedenje in početje žena ni pravilno in v skladu z navadami.

NASELITEV

Poroka s tujcem pomeni nujno preselitev enega izmed njiju, toda zakaj tako pogosto ravno ženske?

V prvi vrsti gre za hierarhijo med spoloma, ki je bila ustvarjena celostno, tako na mikro nivoju, v okviru družine in partnerskih odnosov, kot na makro nivoju v globalni strukturi družbe ter z njunim medsebojnim pogojevanjem. Biološka različnost se tako pretvori v socialno neenakost, vse pa poteka v krogotoku naravnosti. (Jogan, 1990: 65)

Pri mednarodnih migracijah pogosto velja pravilo patrilokalnosti, kar je oblika moške dominacije, in to lahko potrdimo tudi za Grčijo. V Grčiji živi veliko več Slovenk, poročenih z Grki, kot pa Slovencev, poročenih z Grkinjami. Selitve so v veliki meri povezane tudi s problemom zaposlitve obeh partnerjev. Nekatere Slovenke so imele v Sloveniji dobre službe, toda ker so imeli tudi možje dobre službe v Grčiji, ali se jim je obetala kariera, so se preselile ženske. *»Mož ima dve fakulteti in takrat, ko sva se spoznala, je delal na enem inštitutu in je ravno objavil knjigo, ki je bila zelo uspešna. In ko sem jaz prišla v Grčijo, je blo men dost laž je tukaj začet, kot bi blo njemu v Sloveniji. Jasno sem jaz šla na zavod za mednarodno tehnično sodelovanje, če bi se našlo kar koli. Za njega bi blo zelo težko nekje drugje začet. Jaz pa sem potovala in sem bla vsak dan kje drugje in ni bil noben problem.«* (Sogovornica, 54 let) Kot smo že omenili, se ženske lažje odločajo za mešane zakone in s tem tudi za selitev. Ali to pomeni, da se lažje prilagodijo, ali pa se od žensk pričakuje, da se lažje prilagodijo?

»Zmeraj smo vedli, da se bomo preselil v Grčijo. Za mojega moža bi blo zelo težko, ker ni znal jezika (op.: slovenskega). Možnost sva imela ostat v Gradcu, ampak mož ni hotel. Hotel se je na vsak način vrnit nazaj.« (Sogovornica, 53 let) Največkrat so se za selitev nekako odločili kar možje v imenu obeh. Ženskam je bilo dopuščeno le, da so odločitev sprejele ali ne. Če povzamemo Lacana, vidimo, da v resnici ni bilo izbire. Izbira in ljubezen se izključujeta. Ljubezen šele napravi možno sprejemanje neogibnega, s tem da ga predstavi kot področje možne izbire in svobodnega pristanka. (Močnik, 1999: 76) In navzlic temu odločitev ni bila lahka.

K odločitvi za življenje v Grčiji je nedvomno pripomogla tudi pglavitna prednost, ki jo ima dežela. To je klima. Morje, sonce in toplota so stvari, ki so vsem pomenile pglavitno prednost. *»Nikoli nismo razmišljali, da bi živeli v Sloveniji, ker se čudovito počutim tukaj. Tu je skoraj večno sonce. Poletje. Izbira ni bla težka.«* (Sogovornica, 58 let)

Odločitev pomeni tudi prevzemanje odgovornosti in hkrati vlog. »Osrednja značilnost androcentrične tradicije je opravičevanje hierarhije po spolu, v kateri je družbena vloga ženske definirana: ... da mora biti ženska podrejena, skromna, altruistična, ponižna, prijazna, potrpežljiva. Njen 'naravni' poklic je biti (dobra) mati, žena in gospodinja.« (Jogan, 1990: 63) Ženska je s selitvijo prišla v težji položaj, vsaj kar zadeva zaposlitev, hkrati pa je odgovornost za preživetje družine postala v prvi vrsti moška zadolžitev. Odgovornost ženske glede preživetja družine se je tako zmanjšala,

kar je nekaterim pomenilo olajšanje in v resnici prednost pred položajem, kakršnega bi imele v Sloveniji. Nekatere so po prihodu v Grčijo ostale doma in so bile gospodinje, druge so si kasneje našle zaposlitev ali pa celo takoj začele delati (tudi zaradi ekonomske situacije).

Slovenke so s selitvijo torej prevzele tudi vlogo gospodinje in matere ter ostale doma. Pogosto tudi zaradi narave moževega dela – npr. dela v mornarici, zaradi česar je bil dalj časa zdoma.

ŽIVLJENJE V GRČIJI

V prvi fazi priselitve je za vse najpomembnejša adaptacija. »Je prva v vrsti združevalnih procesov, pomeni pa minimalno stopnjo soglasja, kompromis med imigrantsko družbo in imigrantom, predvsem preprečuje konflikte. Tak odnos je prvi pogoj za mirno sožitje.« (Žigon, 1998: 32)

Slovenke poudarjajo, da je bila velika razlika med tistimi, ki so prišle v Grčijo ali na podeželje v petdesetih in šestdesetih letih, in tistimi, ki so prihajale kasneje in v večja mesta (predvsem Atene). Na podeželju sta bila mnogo večji socialni nadzor in vpliv tradicije. Razkorak je bilo čutiti pri zaposlovanju – ženske niso hodile v službo. Zaposlovanje žensk se je začelo pozneje kot v Sloveniji in zelo postopoma. Isto velja za javno življenje, kjer so bile ženske izključene. Ženska ni šla nikoli sama ven – v kavarno, kino ... – pač pa v spremstvu moškega. To je mnogim predstavljalo neljubo novost, kljub temu pa ne tako zelo motečo, saj so jim prva leta pomenila predvsem navajanje na skupno življenje z možem in spoznavanje dežele, kulture in navad. Hkrati je bila motivacija za prilagajanje zelo visoka, ker so se zavedale, da je Grčija postala njihov dom oziroma vsaj država stalnega bivališča. Kot so dejale sogovornice, je bil to tudi čas, ko so bile zaljubljene in so na stvari gledale manj kritično.

Slovenke, ki so se preselile v Grčijo, so imele skoraj vse glavne prednosti pri prilagajanju novi družbi, saj jim je bilo pomembno, da se čim prej prilagodijo. Svoje je napravilo tudi zanimanje za vse novo. *»Ena mlada Slovenka je zelo navdušena nad novostmi, ki se dogajajo tu. V novem okolju je v začetku vse pozitivno, ker se zavedaš, da tako mora biti in seveda se moraš prilagoditi. Tudi novo okolje te bolj sprejme kot svojega človeka, če se prilagodiš čimprej in sprejmeš te nove navade.«* (Sogovornica, 63 let)

V začetku so nekateri pari živeli pri moževih starših ali pa so imeli stanovanje v bližini njihovega. *»Ko sem jaz prišla v Grčijo, so bli tolk fini, glede na to, da smo stanoval nad taščo, da so predlagal, glede na to, da sem tujka, pa da me ne bodo goljfal, pa da se sploh navadim kupovat, pa jezika pa tko, se je tašča ponudila, da bo kuhala tud za naju.«* (Sogovornica, 48 let) Po drugi strani je to pomenilo dodatno prilagajanje moževim staršem, njihovim navadam in večjo izpostavljenost kritiki. *»Če si ti misliš, da bi ti šla v kakšno tujo državo, pa da bi morala s svojo taščo živeti ... Pa da bi mogla bit cel dan z njo, pa bi te ona gledala. Vse, kar narediš, vse gleda s tistim*

kritičnim očesom. Da ne znaš kuhat, da ne znaš to. Ampak v glavnem ni blo kakih večjih problemov. Ampak, saj veš, tisto malo.» (Sogovornica, 45 let)

Mlada žena kot tujka v družini in družbi se je morala tako dvojno prilagajati – možu in njegovi družini, ki je bedela nad mladim parom, in grški družbi z novimi navadami, katere del je bil seveda tudi mož, ki je navade delil s celotno družbo, v kateri je bil socializiran. Slovenke poudarjajo, da so imele v možu oporo in da jim je stal ob strani, kadar je bilo potrebno. Toda mnogokrat možje svojih žena niso povsem razumeli ali niso znali pomagati. Predvsem kadar je šlo za odnose med priseljenko in taščo, so se pogosto pojavljala trenja in nesoglasja. Razen izjem so bili odnosi vedno problematični, tudi zato, ker se možje niso postavljali na stran žena. Bili so nekako ujeti med dve ženski, med katerima niso znali vzpostaviti pravega razmerja.

Mnogokrat je torej prihajalo do nerazumevanja med Slovenkami in Grki, ne le zaradi značajskih razlik med posamezniki. Veliko oviro je predstavljala razlika med kulturami in navadami. Kulturni relativisti ne verjamejo, da bi bil mogoč odnos med različnimi kulturami, teorija ideologije pa celo dvomi v odnos v okviru posamezne kulture med različnimi ideologijami in celo med posamezniki (Močnik, 1999: 22). Prihaja do sistematičnih nesporazumov, in to takrat, ko obstajajo konceptualne sheme, ki so konsistentne in koherentne, pri tem pa udeleženci mislijo, da imajo popolno informacijo. (Willard von Orman Quine, v: Močnik, 1999: 25)

Posamezniki torej nekatere stvari dojemajo drugače od drugih posameznikov. Različnost v dojetanju je toliko večja med pripadniki različnih ideologij in še večja med pripadniki različnih kultur. Slovenke, pri katerih je bil v začetku problem tudi jezik, so tako nujno trčile v tovrstne sistematične nesporazume in nerazumevanje. Svet (oziroma dojetanje sveta), ki so ga našle v Grčiji, je bil drugačen od tistega, ki so ga zapustile v Sloveniji, in tudi drugačen od tistega, ki so ga spoznale ob obiskih Grčije. Reakcija na določeno situacijo, ki so se je »naučile« skozi socializacijo v domovini, naenkrat ni bila več pravilna. Kakor da bi odpovedal kognitivni aparat. Stvari, ki so bile doma samoumevne, v Grčiji niso bile, ali pa so bile celo nenavadne, nedopustne. Zato so se včasih zdele nevljudne, netaktne, nevzgojene, skratka ne take, kot bi morale biti. Okolica je njihovo vedenje dojemala kot nenaravno, saj so sami ravnali v skladu z izkušnjami iz preteklosti, ki so se razlikovale od njihovih. »In vendar agenti veliko pogosteje, kakor če bi ravnali po naključju, 'naredijo točno tisto, kar je treba narediti'. Ker so prepuščeni intuiciji 'praktičnega čuta', ki je proizvod tega, da so dolgo živeli v okoliščinah, podobnih tem, v katerih so se znašli, anticipirajo nujnost, ki je imanentna teku sveta.« (Bourdieu, 2003: 16) Kar je torej v začetku manjkalo priseljenkam, je bila ta imanentnost, izkušnja podobnih okoliščin, ki bi se jim usidrala v delovanje, obnašanje in način življenja nasploh.

Ljudje, ki so jih sprva hoteli spoznati, ker so bile tujke in nekaj novega (posebej svetlolase so občudovali), so jih, ko je minilo prvo navdušenje, pogosto gledali postrani. S svojimi navadami so motile njihov red in ustaljene navade, posebej če jih niso poznale in so se oklepale slovenskega načina življenja. »Jaz sm se držala bolj na našo stran. Pol so pa začel mal, da nisem vljudna. Je pršou oče zjutraj pa vprašal, če

mi kaj kupi v trgovini. Ko je prnesu, sem se mu zahvalila in zaprla vrata. Jaz bi mogla reči, če pride noter, pa tako. Ampak jaz nisem vedla, kako je treba. Pa še jezika nisem znala.» (Sogovornica, 63 let) Začetno prilagajanje je bilo težko in pogosto njihovega obnašanja niso razumeli.

Migracija je nujno povezana s spremembo interakcijskega sistema, saj imigranti pretrgajo odnose z emigrantsko skupnostjo in vzpostavijo nove z imigrantsko. V novem socialnem sistemu in kulturi razvijejo nove odnose, spremenijo se potrebe, norme in vrednote (Klinar, 1976: 17). Dojeti morajo, kako deluje interakcijski sistem in ga sprejeti, kar pa nikakor ni lahko. Kot pravi Jurij Zalokar: novega priseljenca na začetku preplavi (Zalokar, 1991: 35). Dodati pa je potrebno: ob novem, ki ga preplavi, pa ostaja staro, tisto, kar je priseljenec prinesel s sabo iz domovine. *»Na začetku hoče vsaka sedeti na dveh stolih. Če si se odloči, da boš tuki živel, morš določene stvari tud dol požret. Joka in stoka v povštru je blo prva leta velik. Sem klicala mamo, pa sem se po vsakem telefonu jokala. Ampak kovčke spokat je pa tud težko.» (Sogovornica, 54 let)*

Nerazumevanje je bilo obojestransko. Družba in družina ni razumela Slovencev in Slovenke niso razumele družbe. Kdor ne pripada občestvu, namreč ne občuti stvari, ki so pripadnikom občestva samoumevne in se o njih ne govori. Posameznik se tako ne čuti dolžnega, da bi sodeloval v občestvu, da je njen del. *»Ideologija ogovarja posameznike in posameznice, ogovarja jih tako, da se ji odzovejo, in odzovejo se kot subjekti.» (Močnik, 1999: 7) »Ogovorjenec in ogovorjenka se skozi interpelacijo prepoznata kot naslovnika in skoz to (samo)prepoznavo si pridobita priznanje, da sta res to, v kar sta se z odzivom vzpostavila, namreč, da sta »ogovorjena subjekta«, in to subjekta prav na tem kraju ... kamor ju je ideologija postavila.» (Močnik, 1999: 8)*

Slovenke so bile ob preselitvi še zmeraj del druge ideologije – ideologije slovenske družbe – in načina življenja. Torej se niso prepoznale kot naslovljenke in zato še ni bilo mesta, kamor bi jih ideologija postavila. Prav tu vidimo *»sedenje na dveh stolih«*, na dveh mestih in hkrati nikjer. Šele s sprejetjem ideologije, ki je družbena vez in je edina, skozi katero je možna družbena praksa (Althusser, v: Močnik, 1999: 14), je torej mogoča usidranost v družbo, njeno razumevanje in sprejemanje. Šele ko bo posameznik sprejel ideologijo, oziroma ji bo dal možnost in prostor, se bo čutil tudi nagovorjenega in bo s tem postal subjekt ideologije.

V začetku so bili posebej problematični odnosi z moževo družino. A ne pri vseh. Nekatere tašče so svoje snahe nad vse lepo sprejele v svojo družino, kakor bi bile njihove hčerke. Druge imajo izkušnjo, da jih tašče na začetku niso marale, ker so bile tujke, a so jih kasneje sprejele in jih imele resnično rade, ker so znale delati z otroki, so bile pridne gospodinje ali so si kako drugače pridobile njihovo naklonjenost. Drugod pa je ostala napetost med moževo družino in ženo. Včasih so tudi Slovenke same žele obdržati distanco do svoje tašče, ker so menile, da je tako bolje. Čeprav jih je tašča povabila v svojo družbo (na kavo, pogovor ...), se niso čutile del te skupine in so raje ostale neodvisne od nje.

Tašča je snaho velikokrat dojemala kot tujko, ki jim je vzela sina. Nekatere so jokale, ko jim je sin povedal, da se bo poročil s tujko. Ostali sorodniki so se nekako

ravnali po zgledu tašče. Kakršen odnos je imela ona, takšnega je imelo tudi ostalo sorodstvo.

Ženina družina v Sloveniji je moža, Grka, navadno sprejela lepo. Kot tujcu mu hoteli pokazati Slovenijo in Slovence v najlepši luči. Nikoli niso živeli skupaj, zato je ostala distanca in je bilo tudi lažje obdržati dobre odnose. Hčerin mož je bil zanje vedno gost, kadar je obiskal v Slovenijo, ali gostitelj, kadar so odšli v Grčijo.

Vzporedno s prilagajanjem družini je teklo tudi prilagajanje širši okolici, družbi in novi kulturi. Proces je bil vsaj v začetku manj intenziven v primerjavi s prvim. To pa ne pomeni, da je bilo prilagajanje lažje, saj je bilo novosti ogromno.

Navajanje na družbo in vedenje ljudi je pomenilo kritično točko. Vse pripovedujejo o neljubih izkušnjah, ki so jih bile deležne na začetku. Na videz banalne stvari so mnogokrat povzročile čustveno prizadetost. Slovenke so bile v začetku negotove v tuji deželi, niso poznale pravil, zato so bile bolj ranljive. Negotovost je počasi izginila s trdnješo umestitvijo v družbo. To je bilo največkrat rojstvo otroka in prevzem vloge matere, zaposlitev, krog prijateljic, ki so ga dobile v novi družbi, ali pa ureditev življenja po svojih željah, seveda upošteva je kompromise.

S prvim otrokom so večinoma še zmeraj ostale navezane na Slovenijo. Nekatere so prvega otroka rodile v Sloveniji, ker se jim je zdelo tako bolj prav, kot so dejale. Nekako so hotele na simbolični ravni ostati povezane z domovino in hkrati povedati, da je njihov dom še zmeraj v Sloveniji. Tu je zanje skrbela mama, obdajal jih je krog sorodnikov in prijateljev, poznale so okolje. Situacija je bila strukturirana, znale so pravilno reagirati, kar da je občutek varnosti. Tega v grškem okolju še niso imele, zato zanje situacija v bistvu ni bila strukturirana. Pa ne le situacija, kot je rojstvo otroka, temveč vse.

Kljub navezanosti na dom so skoraj brez izjem upoštevale pravilo poimenovanja prvega otroka. Ime je dobil po moževem očetu – tastu –, ali materi – tašči. S tem dejanjem je otrok na simbolni ravni pripadel možu in njegovi družini, klanu. »Osebna imena namreč ne uidejo pečatu skupnosti. Še več. Prav lahko beležijo skupinsko pripadnost.« (Južnič, 1993: 189)

Z otrokom se je v družini učvrstila tudi njegova mati, ki je tako postala trdneje povezana z družino. Hkrati z otrokom so sprejeli tudi njo.

DRUŽBA

Slovenke so se hitro vključile v širšo družbo tudi, ko so se zaposlile. Z zaposlitvijo so prišle v stik z ljudmi, ki niso bili povezani z možem, kar je zahtevalo veliko truda, a je pomenilo samostojnost in večjo enakopravnost med zakoncema. Veliko jih je ostalo tudi stalno doma in se niso zaposlile.

Z vstopom v širšo družbo in osebnim stikom s posamezniki jih je okolica začela dojemati kot posameznice in s tem so domačini morali vzpostaviti z njimi nek odnos. Pred tem so spadale v širšo kategorijo tujcev. Domačini imajo o tujcih v Grčiji svoje

mnenje, ki je ostrejše, kakor do ostalih domačinov. »V percepciji tujega se vselej vrinja neka nelagodnost. Tuje je vir zavračanja in celo sovražnosti.« (Južnič, 1993: 169) Takšnega odnosa pa nimajo le domačini do priseljencev, v našem primeru do priseljenk, temveč tudi priseljenke do Grkov oziroma vsega grškega.

»Tujstvo je praviloma kategorija, le izjemoma se individualizira.« (Južnič, 1993: 169). »Se pa lahko tujec individualizira. V novem okolju, kjer se je naselil, ne živi v skupini in se vsaj deloma izogne skupinski kategorizaciji. Tako rekoč prisili okolje, da nanj gleda kot na posameznika. Seveda je njegov položaj vsaj v začetku marginaliziran, se pa z bolj ali manj intenzivno akulturacijo utegne novemu okolju približati.« (Južnič, 1993: 169) Toda stiki z okolico ne pomenijo vedno tudi resničnega prijateljstva. »*Stike z okolico hitro navežeš, tudi prijatelje hitro dobiš. Ne goji pa se pravo prijateljstvo z njihove strani, ker oni pač gledajo (mogoče je to mentaliteta), da od tebe nekaj dobijo, sami pa niso pripravljeni dati ničesar! To je moje osebno izkustvo, če sem kaj znala in vedela, sem jim pokazala, oni pa niso hoteli, ali niso 'znali'.*« (Sogovornica, 63 let)

V odnosih do tujk je šlo za nekakšno ambivalenco, saj so jim na eni strani spregledali dejanja, ki se Grkinjam ne bi spodobila, na primer, da so vstopile v »moško« kavarno in kaj vprašale ..., po drugi strani pa so bili strožji do vsega, česar niso naredile, tako kot bi Grkinje. Sicer je bilo življenje Slovenke vsestransko pod drobnogledom sovaščanov in drugih ljudi nasploh. Velikokrat so bile tudi bolj izpostavljene kritiki, saj ljudi na splošno vznemirja vse tuje in drugačno ni pravilno.

Slovenke so se sicer prilagodile grškemu načinu življenja, a vendar so še vedno ohranjale tudi svoje navade in nekatere tudi uveljavile v svoji družini. S tem so se ločile od okolice, ki je sledila svoji tradiciji. To je bil tudi vzrok mnogih kritik in nesprejemanja s strani okolice. Ker so »motile« s svojo drugačnostjo, so jih večkrat obravnavali strožje kot domačinke. Toda kot same pravi jo, so jim kakšno stvar tudi prej odpustili kot domačinkam, ker so bile pač tujke in jih niso obravnavali kot sebi enakih. »*Jaz sem po moje dajala 'negativen' zgled okolici – sosedom in moževim sorodnikom –, ker sem vozila avto, ker sem se vozila s kolesom, igrala z otroki z žogo, kar takrat, pred 25 leti, ni bilo v skladu z navadami, da to dela ženska. Mislim, da so mi oprostili, ker sem bila tujka. Prav zato sem lahko tudi stopila v moško kavarno – ne z namenom, da bi pila kavo, ampak, da sem kaj vprašala.*« (Sogovornica, 63 let)

»*Men so marsikaj oprostili, ker sem bla tujka. Nekaj, kar Grkinji ne bi. Na primer način oblačenja, mišljenja. Na primer moj tast. Jaz sem nosila hlače. Potem jih je pa kakšna njegova hčerka oblekla, je pa takoj rekel, naj jih da dol. Pa so rekly: 'Loti jih tud ima. Zakaj pa njej ne rečeš?' 'Ja, njej pa paše.' Ampak on je to v paketu vzel. Če imaš drugo mentaliteto, da gre pa še to zraven.*« (Sogovornica, 71 let)

»*Kot tujka, bi rekla, da so sprejel, da imameno drugačno mentaliteto. Lažje so to sprejel moški kot ženske.*« (Sogovornica, 71 let) Med enakimi ljudmi je več primerjanja, saj so primerjave odločilnejše in je vsako odstopanje toliko bolj opazno. Zato so bile ženske bolj kritične do tujk, ker so svoje vedenje lahko do podrobnosti primerjale z vedenjem tujih žensk.

Družba sicer obsoja tiste, ki prestopijo mejo, a prav tako ljudje hitro pozabijo pre-

krške, še posebej če jih je naredil nekdo, ki ni povsem njihov oziroma jim ni enak. Res pa je tudi, da so tujke na nek način lažje vztrajale na nekonformizmu, glede nekaterih navad – na primer oblačenja, vožnje avtomobila, kolesa ..., saj so se zavedale, da je to v Sloveniji nekaj običajnega in celo pravilnega. Ni bilo v nasprotju z normami in vrednostnim sistemom, ki so ga nosile v sebi, medtem ko bi bila to za Grkinje kršitev lastnih norm. Slovenke so imele torej notranjo gotovost in vedenje, da delajo pravilno in v skladu z normami, ne sicer normami večine, temveč svoje referenčne skupine (Slovencev), s katero so se (vsaj v začetku) identificirale.

V širšo okolico so se spet vključile – neodvisno od moža – z vstopom otrok v šolo. To je pomenilo komunikacijo s starši drugih otrok in učitelji. Kot matere so se nekatere Slovenke aktivno vključevale v dejavnosti, povezane s šolanjem svojih otrok, na primer v svet staršev.

Slovenke so si med Grkinjami le redko našle prave prijateljice. Zato pa so spoznale prijatelje prek svojega moža. Moževi prijatelji s partnerji (ali brez) so navadno postali družinski prijatelji. Nema lokrat so tudi ti živeli v mešanih zakonih in jih je družila enaka izkušnja. Tudi Slovenke so lažje navezovale stike z drugimi tujkami v Grčiji ali Grkinjami, ki so vsaj nekaj časa preživele v tujini. Te so jih lažje sprejemale, pa tudi Slovenke so se jim čutile bližje. Nedvomno zato, ker so bile same deležne podobne izkušnje.

Drugačnost Slovenk so torej v nekaterih stvareh sprejeli in jo tudi tolerirali. Določena mera prilagajanja pa je bila nujna tudi s strani Slovenk, čeprav samo glede lastnega stanovanja. »Sprejeti moreš te njihove navade. Na primer: hiša mora biti stalno odprta za sosede in sorodnike, da lahko nemoteno hodijo noter in ven ob vsaki uri, razen ko ljudje počivajo – kot na primer siesta. Mi Slovenci se bolj zapiramo, smo bolj privatni.« (Sogovornica, 63 let) V nekaterih primerih so se do njih torej obnašali enako, kot do domačinov. V resnici gre tu za način komuniciranja, ki je Grkom samoumeven. Tako kot je bilo Slovenkam samoumevno, da je hiša, dom, del človekove zasebnosti, kamor drugi nimajo vstopa kadarkoli in kjer je potrebna diskretnost. Nekatere Slovenke je to sprva vznemirjalo, potem pa so se prilagodile. To pa ne pomeni, da so se s tem strinjali, oziroma da o tem niso imele lastnega mnenja.

Priseljenke niso vedno popustile vplivanju skupine in pritiskom in se niti navidezno niso konformirale. Sherif Mauzafer celo trdi, da je to resnično konformno vedenje. (Bečaj, 1997: 262) Konformiranje je vedenje, skladno s standardi/normami, ki so se izoblikovale v predhodnih stikih, torej v referenčni skupini (Slovinci). Obseg skupinske norme posameznika lahko opazujemo, kadar ni v stiku z drugimi člani. Konformnost je torej javno izražena zvestoba referenčni skupini v normativno tujem okolju (Bečaj, 1997: 263) – kar je bila zanje Grčija.

NAVADE

Slovenke so se v Grčiji srečale z nekaterimi navadami, ki so jim bile tuje, nenavadne, predvsem pa so od njih terjale novo prilagajanje. Nekatere teh navad so sprejele

z veseljem in odobravanjem, druge le delno in jih prilagodile svojemu značaju, spet druge so v celoti zavrnile, odvisno od posameznic. Nova je bila siesta in ostale navade, povezane z vsakdanjim življenjem, cerkveni običaji in prazniki, posebej tisti, povezani z veliko nočjo, hrana ... S spoznavanjem različnosti navad v Sloveniji in Grčiji so tudi dojemale razlike med Slovenci in Grki, med seboj in drugimi, ki so jih obdajali.

Slovenke so hitro opazile razlike v navadah in vedenju Grkov in Slovencev. Čutilo, da se razlikujejo od Grkov in se bodo vedno, čeprav so jim z leti postale podobne. Razlikujejo se povsem v človeških stikih in načinu komunikacije, ki so zasidrani v načinu življenja. O Grkih pravijo, da so bolj sproščeni, hitreje navežejo stik z ljudmi in se veliko družijo med seboj.

S to različnostjo, ki so jo občutile med Grki in Slovenci, so določale meje med »mi« in »drugi«. Grški sproščen način komunikacije so sprejemale in ga odobravale in ga deloma tudi same prevzele ter postale bolj podobne Grkom. Tu gre za spreobrnitev, resnično spremembo. To pomeni, da posameznik resnično sprejme novo normo oziroma vedenjski koncept. Sprememba je postopna in se je posameznik posebej ne zaveda. Človek nevede oponaša način obnašanja. Vzorci obnašanja imajo neko prisilno moč in jih posamezniku vsiljujejo, če to želi ali ne. Take pojave Durkheim imenuje družbena dejstva. (Praprotnik, 1999: 17) Sproščeno druženje in komunikacijo so Slovenkam »vsiljevali«, ne da bi to želele. Enako kakor jim je skozi socializacijo privzgojena večja distanca do ljudi in jih sili k tovrstnemu vedenju.

V zvezi z načinom komuniciranja, pristopom in s tem druženjem je pojmovanje intimnosti in zasebnosti. Odvisno je od izražanja afiliativnosti (črednosti = skupinskosti) in socialne solidarnosti. Verbalna in neverbalna komunikacija izražata različne stopnje intimnosti, pa tudi relativni status v določenem odnosu. (Michener, DeLemeter, 1999: 177) Pristop Grkov in Grkinj je bil za Slovenke včasih moteč, saj so skušali vzpostaviti stike zelo hitro. Poleg tega sta pri Grkih poudarjena družabnost in druženje, ki v Sloveniji nista tako izrazita. *»Oni so izredno prijazni, gostoljubni, ampak s to svojo gostoljubnostjo včasih motijo. Oni bi bli pripravljene stalno zvonit. A kaj rabiš? A ti pomagamo? Jaz tega ne maram. Mi nismo taki.«* (Sogovornica, 48 let)

To je bila tudi razlika, ki so jo Grki in Grkinje težko razumeli in sprejeli. Slovenkam se je zdela prijaznost že vsiljiva, Grki pa so odklanjanje sprejemali kot zavračanje njih samih, do česar je včasih prijaznost sicer tudi pripeljala. Iz tega lahko vidimo, kako način komunikacije privede do temeljnega medsebojnega nerazumevanja. To, kar je v grški kulturi običajno in spada med pravila lepega obnašanja in prijaznosti, je v Sloveniji pretirana prijaznost in vsiljivost. Slovenke so razumsko sicer dojele, da je namen Grkinj dober in da je to v njihovi navadi, toda notranje so takšen pristop zavračale, ker je bil v nasprotju z njihovimi normami obnašanja in vedenja. Klepetanje in druženje (mišljeno je druženje v dopoldanskem času), ki je bilo Grkinjam samoumevno, je bilo Slovenkam odveč.

V zvezi z družabnostjo in druženjem je tudi nočno življenje. Tudi to je v Grčiji mnogo bolj razvito in je ljudem v navadi. Posebej pari gredo večkrat zvečer v restavracije in se družijo s prijatelji ali pa se obiskujejo. To družabnost so Slovenke sprejele

zelo rade, saj so jo v Sloveniji pogrešale. »V Sloveniji se tud ne obiskujejo tolk med sabo. Tu je standardno, da se obišejo, ko so godovi. Pa tud tak pride kdo na obisk. Takoj se razume, da bo ostal na večerji. Nobeden ne gleda na uro, a je že deset, da bo treba domov. In to mi ustreza. Ta družabnost. Ne bi mogla več drugač živeti. V Sloveniji je to bolj hladno.« (Sogovornica, 53 let)

Družabno življenje je torej navada (oziroma način življenja), ki so jo v določeni meri Slovenke sprejele z veseljem. V resnici jim je »zlezla pod kožo« in so se je navzele mimogrede, brez zavestnega prilagajanja. V tem vidijo tudi prednost, ki jo imajo Grki pred Slovenci, in ker same živijo v Grčiji, imajo to prednost tudi one.

Ena najpomembnejših značilnosti, ki predstavlja kulturo, je prehrana. Ta je bila pomemben del pogostitev in vsakdanjega življenja. Seveda v začetku Slovenke niso znale kuhati grških jedi in so se počasi z leti učile priprave, zato so sprva kuhale slovenske oziroma »mednarodne« jedi, kasneje pa so se vse bolj navduševale nad grško kuhinjo – a z izjemami.

Grška hrana je Slovenke navdušila in so jo z veseljem sprejele, prav zato, ker je pestra, raznolika in v večini primerov hitro pripravljena. Slovenke pravijo, da je manj dela s pripravo dobre grške jedi kakor slovenske (ne vseh, ampak na splošno). »Razlika v hrani je. Grška hrana je izredno bogata, raznolika, zdrava. Jaz velikokrat kuham tud slovensko. Mamo zlo radi juhe. Ne bom rekla, da delam žgance, verjetno se dobi moka, ampak jih ne znam. Nardim pa kislo zelje. Sicer se težko dobi, ampak grem pa tja daleč v tiste trgovine. Kake rebrce domače, ričet. Oja, poskušam velik stvari slovenskih. Razne cmoke, zdrobove cmoke za na juho – to je čist nekej posebnega, pa golaž. Solate tud delam slovenske. Je dobra hrana tud slovenska, ni pa tolk zlo pestra. Ker tle je ogromno stvari. Tle bodo iz vsakega lista nardil nekej. Velik zelenjave pa rib je tle. Včasih so Slovenci mislil, da mi sam ovco jemo tle. Kar se je men čudno zdel, ker lih ovco bi jaz včasih velik raj jedla, pa se ne dobi, ker je specialiteta, je drago meso in jemo ovco dvakrat na leto, za praznike.« (Sogovornica, 48 let)

Vse sogovornice so zelo rade govorile o grški hrani, kar je nedvomno znak, da jim je všeč in so jo zelo rade sprejele, saj jim je pomenila tudi popestritev jedilnika in novo znanje. Hkrati je hrana eden od pokazateljev njihovega postopnega prilagajanja in stapljanja z grško družbo in kulturo. Ob prihodu v Grčijo niso poznale grških jedi. Potem pa so se počasi privajale, se jih naučile kuhati, se nad nekaterimi navdušile, druge so sprejele po sili razmer. Ker jim okus v začetku ni ustrezal, nekaterih ne kuhajo, ker jih ne znajo, ne marajo ... Sočasno s sprejemanjem grških jedi so ohranjale tudi slovensko kuhinjo in pripravljale slovenske jedi, s čimer so nekako ohranjale tudi slovensko identiteto in kulturo.

Hrana je pomemben element tudi ob praznovanjih in praznikih, posebno ob verskih praznikih – v krščanstvu ob veliki noči – ima velik simbolni pomen in je hkrati del ljudske tradicije. Vera je v Grčiji zelo pomembna. Veri in religioznosti je v Grčiji skoraj nemogoče uiti. Intenzivno je prepletena z življenjem in posebej praznikom se praktično ni mogoče izogniti. Na drugi strani pa se s prazniki povezuje tudi matična domovina Slovenk. Izrazit primer je božič, ki je pri nas družinski praznik, s katerim

je povezano mnogo običajev in značilnega obredja, je pa tudi popularnejši, kar gre pripisati tudi vplivu zahodne Evrope. Zato ni čudno, da so Slovenke božič velikokrat preživljale v Sloveniji, veliko noč pa v Grčiji.

Praznovanje cerkvenih praznikov, še posebej velike noči, je prepleteno z življenjem Grkov. Pravzaprav ne le Grkov, ampak vseh, ki tam živijo. Vse slavje in navade okoli tega praznika so močno zasidrane v grško kulturo in so neizbežen del življenja.

Slovenke natančno poznajo potek praznovanja velike noči pri pravoslavnih, čeprav so same po večini katoličanke (vsaj deklarativno), prav zato, ker so zmeraj praznovali po pravoslavni običajih. Pa ne le to. Tudi katoliška cerkev se je v Grčiji prilagodila in se uskladila s pravoslavno, zato oboji praznujejo veliko noč na isti dan (čeprav drugod navadno ni tako).

Sogovornice so imele do praznovanja velike noči zelo pozitiven odnos in po njihovem pripovedovanju je to praznik, ob katerem je nemogoče ostati ravnodušen in »zleze pod kožo« tudi tujcu. Toda ne le zaradi veličine in slovesnosti, temveč tudi zato, ker je nekakšen nacionalni praznik, ki ga praznuje vsak Grk, ker je zasidran v tradiciji in je tesno prepleten z življenjem, če ga sploh lahko obravnavamo ločeno od življenja, in zato ker je prijeten, povezan z druženjem. Poleg tega so bile to zanimive novosti, ki so vzbudile pozornost in odobravanje slovenskih priseljenk.

Zmeraj se torej ni bilo potrebno zavestno prilagajati drugačnim navadam, ampak so se navade dobesedno prilepile na človeka in jih niti ni doživljal kot tuje oziroma jih je občudoval in jih doživljal kot pridobitev.

Večina Slovenk v Atenah, se ne drži sieste, kakor tudi ne njihovi možje. Siesta je v Atenah splošna tendenca, zaradi delovnega časa v službah, ki se zavleče v pozno popoldne. Kljub temu so morale navado sprejeti in jo upoštevati pri drugih.

Skozi te različnosti se je ohranjala zavest o različnosti izvora in etnični pripadnosti. »Interakcija med skupinami določa mejnost v kulturnih repertoarjih – oziroma v predstavah o njih in v socialni akciji, ki temelji v teh ideacijah (etničnost), oboje pa se prav z interakcijo tudi obnavlja in ohranja, ne pa razgublja.« (Šumi, 2000: 21)

Slovenke so nekatere kulturne repertoarje Grkov sprejele, jih vzele za svoje in jih prakticirajo enako intenzivno in z istim oziroma podobnim prepričanjem kot sami Grki – na primer peko *janca* (jagnjeta) za veliko noč. V tem se na drugi strani manifestira razlika med Slovenkami v Grčiji in Slovenci v Sloveniji. To je razlika, ki jo občutijo Slovenke in v čemer menijo, da se razlikujejo od ostalih Slovencev. »Zaznave različnosti same po sebi niso apriori določene s kakim seznamom kulturnih potez (ki bi bile od ene 'kulture' do druge 'objektivno različne'), temveč se kot take vzpostavijo šele v stiku oziroma v interakciji med dvema ali več skupinami tako, da se njuni pripadniki razpoznajo za kulturno različne.« (Šumi, 2000: 23)

Šele s primerjavo med Slovenci in Grki ter izkušnjo življenja v obeh državah, v interakciji s kulturnimi elementi, ki so Slovenkam tuji, v primerjavi s prakso, ki so jo imele v Sloveniji, so zaznale in občutile razlike. A le v medsebojnem primerjanju med Slovenijo in Grčijo. Tiste, ki so živele tudi drugod v tujini, na primer gospa G., ki je 20 let živela v Nemčiji, različnosti in podobnosti, ki bolj vežejo posamezni kul-

turi, primerja med tremi državami: Slovenijo, Grčijo in Nemčijo. Šele z interakcijo med skupinami posameznik občuti, da se razlikuje od posameznikov druge skupine, hkrati pa lahko v interakciji s skupino, ki ji je pripadal in ji po notranjem občutenju še zmeraj pripada, zaznava razlike, ki so nastale pod vplivom življenja v tujem okolju. Tako Slovenke opaziijo, da so se malo spremenile: *»Jaz sem malo bolj živahna, ker sem z njim – z Grkom, pa v Grčiji.«* (Sogovornica, 63 let)

JEZIK

Jezik je bil v začetku pri vključevanju v družbo glavna ovira Slovenk. Z grščino so se srečale večinoma po prihodu v Grčijo, le nekatere so se začele učiti že prej. Vse pa so bile visoko motivirane za učenje grščine, saj se le tako lahko samostojno vključujejo v družbo in ne nazadnje sproščeno komunicirajo s partnerjem.

Velika spodbuda za učenje so tudi otroci, ki so hodili v grške šole in so morali govoriti tekoče grško. *»Jaz sem se sama naučila grško. Bolj pravilno slovnično sem se naučila, ko je Aleksandra (op.: hči) začela v šolo hodit. Jaz sem ji pomagala in sem se ogromno naučila. Potem si pa prisiljen, da moraš.«* (Sogovornica, 51 let) Hkrati pomeni učenje jezika tudi sprejemanje večje zaloge znanja in vedenja (ne le v neposredni povezavi z jezikom), s katero je razpolagala priseljenka, kar ji je pomagalo v vsakdanjem življenju. *»V stiku z jezikovnim izkustvom le-ta omogoča znanje jezika in izkustvo spreminja v sistem vedenja.«* (Chomsky, 1989: 6)

Človekova fiziološka omejenost v povezavi s socialno determiniranostjo (socializacija) je ovira, ki onemogoča popolno jezikovno stajlanje s tujim jezikom. *»Ostane en naglas. In to bo vedno ostal, do konca. Takoj nas spoznajo, da nismo tle rojene. Pa čeprav govor je pravilen, je vse ...«* (Sogovornica, 48 let) Za razliko od jezika pa je govor individualen in je psihofizični mehanizem, ki posamezniku omogoča povnanjiti kombinacije, s katerimi uporablja jezikovni kod, da izrazi svojo osebno misel. (Saussure, 1997: 27)

Hkrati s sprejemanjem in učenjem grščine so Slovenke ohranjale tudi slovenščino (in s tem etnično identiteto). Vse govorijo tekoče slovensko, popolnoma brez tujega naglasa. Večina njihovih otrok govori oba jezika (vsaj delno). V nekaterih družinah tudi možje. Slovenke s svojimi otroki pogosto govorijo slovensko, ali pa so vsaj, dokler so bili majhni. Same še zmeraj berejo tudi ali pa predvsem v slovenščini – knjige, revije, vsaj kadar obiščejo Slovenijo.

Slovenski jezik, ki so ga Slovenke v Grčiji prakticirale in ohranile, je tudi razlog, zakaj še vedno čutijo razliko med seboj in Grki. Jezik je pač tudi mišljenje in način ter potek razmišljanja. S tem opredeljuje človeka in njegov odnos do okolja. Obstaja intimna vez med jezikom in etnično psihologijo, saj način mišljenja določa celotno socialno okolje, katerega del je jezik. (Šumi, 2000: 64)

STIKI Z DOMOVINO

Slovenke so vedno ohranjale stike z domovino, po telefonu, s pismi in tudi z obiski. Grčija je namreč relativno blizu in potovanje prek bivše Jugoslavije je bilo dokaj preprosto – z avtom, vlakom, šele kasneje so potovale z ladjo ali letalom. Pri tem ni šlo za ohranjanje stikov s preteklostjo. Družba, ki so jo zapustile, se je razlikovala od tiste, v katero so se vračale po obiskih Slovenije. Prav zato niso bili pomembni le priložnostni obiski, temveč redna seznanjenost z domačimi razmerami, stiki z domačimi in prijatelji. Kljub temu je čez nekaj časa nastala vrzel, ker so v Sloveniji živele le nekaj tednov ali mesecev na leto.

Slovenke se čutijo po mentaliteti bliže Slovencem kot pa Grkom, kar tudi pripomore k večji povezanosti z domovino. Večinoma omenjajo, da imajo le malo grških prijateljev, vse pa so obdržale slovenske prijateljice. In tudi njihova najboljša/-e prijateljica/-e je še zmeraj Slovenka, navadno prijateljica iz mladosti, s katero so obdržale stik skozi vsa leta, kljub temu da se sreča jo le enkrat na leto. Glavna povezava so pisma in telefonski pogovori, ki ohranjajo zavest povezanosti in podobnosti v mišljenju in ne nazadnje tudi v jeziku ter občutek pripadnosti. Prav s pismi in nasploh povezanostjo s Slovenijo so Slovenke v Grčiji ohranjale slovenski jezik živ in aktualen. Hkrati jim je pisanje v slovenščini omogočalo izražanje občutij, ki so jih lažje izrazile v maternem jeziku kot pa v grščini. Pisana beseda, dopisovanje, je odnos, ki omogoča izražanje čustev in občutenja. Potreba migranta je obdržati živo vez z državo izvora, ki se reflektira z uporabo jezika, tradicijo in pomeni ohranjanje nacionalnosti, identitete, ki se manifestira skozi jezik.

Občutek pripadnosti, ki se je nanašal na izvorno okolje, jih je tudi utrjeval v tradiciji in vrednotah, ki so jih prinesle s seboj. Prav zaradi tega so se sicer lahko prilagodile grškim navadam, toda v notranjosti ostale Slovenke – vse se namreč izrekajo za Slovenke.

Pomemben del ohranjanja stikov so obiski. Slovenke vsako leto obišejo Slovenijo, čeprav je potrebno nemalo prilagajanj. Ovirali so jih služba, majhni otroci in ne nazadnje tudi finančno stanje. *»Ponavadi smo zmeraj hodili vsaj enkrat na leto v Slovenijo. Ampak ko so bili pa otroci majhni, pa včasih tudi nismo mogli iti. Pa tudi jaz še nisem delala, nisem hodila v službo in je bilo malo denarja. Takrat je včasih prišla tudi moja mama dol in mi je pomagala z otroci.«* (Sogovornica, 63 let) Obiski so bili obojestranski. Občasno so v Grčijo prišli tudi starši pa tudi drugi sorodniki in prijatelji, čeprav je bilo teh obiskov mnogo manj. Pogostejši so bili v začetku, ko so bili otroci majhni in so matere pomagale v gospodinjstvu, pri varovanju otrok in nasploh pri delu doma.

obiski se utrjuje tudi pripadnost družini, povezanost s predniki – starimi starši in vsem sorodstvom. Predvsem pa je pomembna stalna navzočnost slovenščine. *»Če nisi na tekočem z jezikom vsak dan, da bereš v glavnem časopis, in televizija, je logično, da gotove besede, ko pridem gor: aha, to je to. Zelo pomaga, da gremo vsako leto gor.*

Pa ne samo meni, tudi mojim otrokom. Doma se ne pogovarjamo slovensko, ampak ko prideta gor, pa je slovenščina stalno in prideta noter.» (Sogovornica, 53 let)

Ob obiskih Slovenije so Slovenke opazile spremembe, ki so nastale ob njihovi odsotnosti, in »dohitele« zamujeno. Občutile so razliko v načinu življenja in predvsem, da je šlo življenje naprej, da so se v njihovi odsotnosti dogajale stvari, pri katerih niso sodelovale, kar jih je nekako izključevalo iz trenutne situacije.

Povezanost s Slovenijo in domom (kar Slovenija zanje ostaja) se ohranja tudi z branjem slovenskih knjig, nekatere prebirajo tudi slovenske revije, ki jih večinoma dobiijo ob obisku v domovini.

Posebna vez z domovino so razni predmeti: spominki, slike, koledarji ali pa povsem uporabni predmeti (npr. kozarci), ki so jih prinesle iz Slovenije. Prav vedenje, da je nek predmet iz Slovenije, mu daje vrednost in poseben status. Domovanje je tako neko jedro, ki pomeni zaščito slovenskosti, kjer je ta dovoljena v večji meri kot v družbi. S tovrstnimi oznakami slovenskosti, ki so lahko povsem diskretne ali pa zelo očitne, se vsak dan obnavlja zavest o slovenski pripadnosti. *»Sej pa tud, če pogledaš, sm prinesla domovino sem. Tolk kristala pa vsega. Že to, ko pogledam, imam čist drugačen občutek.*» (Sogovornica, 51 let)

Nekakšno domotožje, ali bolj rečeno nostalgija po domovini, se pojavi v večji meri z leti. Posebej je povezano s staranjem staršev in odraščanjem otrok. Je tudi refleksija mladosti, a hkrati tudi zavedanje, da so s selitvijo zapustile za sabo mnoge ljudi, stvari in možnosti, ki jih je ponujala domovina.

SLOVENSKA SKUPNOST

Izseljenci, ki so se izseljevali skupinsko ali verižno, so v novi domovini navadno osnovali skupnosti, kjer se družijo in ohranjajo slovenstvo. Znane so številne skupnosti po vsem svetu, kjer so se naselili Slovenci. Ponekod kontinuiteta pripadanja slovenstvu traja skozi več generacij in se ohranja celo v tretji generaciji potomcev (izrazit primer je Argentina).

Stvar pa je precej drugačna pri razpršeni imigraciji, saj ni nujno, da imigranti sploh vedo drug za drugega. Še večji problem se pojavi pri mešanih zakonih, kakor je v primeru obravnavanih Slovenk v Grčiji. Ženske so se morale prilagajati novi družini in niti niso imele časa, da bi iskale svoje rojake v Grčiji. To tudi ni bil njihov interes, saj njihova eksistenca v tujini ni bila odvisna od rojakinj, ki so se že ustalile v Grčiji. Pomoč so pričakovale predvsem od moža in njegove družine, saj so bili edini, ki so jih poznale v tujini.

Slovenke se sprva med sabo niso poznale, ali pa le redke, odvisno tudi od tega, kdaj so prišle v Grčijo. Starejše so se spoznale preko profesorja Tavčarja, ki je bil klasični filolog in ne Grčijo obiskal študijsko. Nekatere Slovenke so se seznanile z njim v Sloveniji, ko so se pri njem učile grščino.

Toda večina sogovornic je prišla v Grčijo kasneje, od konca šestdesetih let dalje,

zato starejše generacije niso poznale. V začetku ob prihodu večinoma niso poznale nikogar. Marsikoga je v družbo Slovenk vpeljala gospa Olga, ki je od mlajših v Grčiji najdlje. Ker je bila zaposlena, je imela veliko stikov z uradi in ostalimi, hkrati pa je aktivno skrbela za povezovanje Slovenk. Nekatera poznanstva in srečanja pa so bila povsem naključna. Kljub naključnosti je šlo za stremljenje k spoznavanju rojakov. Slovenke so si želele stikov z rojakinjami. Pomenili so jim občutek domačnosti, predvsem pa so razumele druga drugo, ker so imele podobne izkušnje.

Neformalno druženje Slovenk, ki so živele v Atenah, se je kasneje začelo na srečanjih, ki jih je organizirala jugoslovanska ambasada. Druženja so bila občasna, kakor so se pač dogovorile in kolikor je dopuščal čas. Pomenila so jim obliko družabnosti pa tudi medsebojne solidarnosti. *»Meni osebno je Olga našla prvo službo. Seveda pomaga, da se lahko z nekom pogovoriš v svojem jeziku pa da poveš svoje tegobe. Imaš isto izkušnjo. Vsaka pove, kaj jo teži.«* (Sogovornica, 53 let) Hkrati so na srečanjih skušale ustvariti pridih domačnosti in slovenskosti z jedmi, glasbo, slovenskim jezikom ...

Nekatere so se spoznale šele po osamosvojitvi Slovenije, ko je v Atenah začela delovati slovenska ambasada. Prirejala je srečanja Slovencev v Grčiji vsaj enkrat na leto, navadno na kulturni praznik 8. februarja. Mnoge so na ambasadi tudi pomagale prevajati ob obiskih uradnih gostov (politikov, ministrov ...). Neformalno povezovanje jim je pomenilo ohranjanje stikov s slovenstvom v Grčiji. Skupaj s svojimi soprogi, simpatizerji in tudi zaposlenimi na veleposlaništvu so ustanovile Društvo grško-slovenskega prijateljstva. S tem so se začele tudi organizirane prireditve, proslave, vabili so goste iz Slovenije ali pa so jih povabili, naj se ustavijo tudi pri njih, če so bili slučajno v Grčiji, na primer pevski zbor Ave na turneji po Grčiji. Društvo je izdalo celo nekaj številčk svojega časopisa, Grško-Slovenske revije, ki je bila pisana polovico v grščini in polovico v slovenščini. Vanjo so pisale Slovenke, njihovi možje in simpatizerji društva (prijatelji, znanci).

Društvo je delovalo le malo časa (ne več kot dve leti), pa tudi medsebojno druženje Slovenk je počasi usihalo. Razlogov je več. *»Zdej se je to mal ohladilo, ne vem, kaj je krivo. Samo življenje mogoče. Vse smo se ustalile, vsaka po svoje. Vsaka ima tud svojo grško družbo, ker išče družbo tam, kjer živi. Ker razdalje so ogromne tle.«* (Sogovornica, 48 let) *»Imamo službe pa obveznosti. Z nekaterimi imam redne kontakte, si telefoniramo, se vidmo. Z vsemi ne moreš. Ne morš imet eno tesno prijateljstvo z vsemi.«* (Sogovornica, 53 let)

Z leti je potreba Slovenk po medsebojnem druženju kopnela, ker so se usidrle v grško družbo, družino ... Življenje so si organizirale po svojih potrebah in željah, se ustalile in tako dosegle neko stabilnost. Niso več negotove kot na začetku, temveč izkušene, poznajo navade, prilagajanje ni več potrebno – vsaj ne v tolikšni meri, skratka, živijo svoje samostojno življenje.

Kljub temu pa ostajajo povezane, o čemer priča tudi moje raziskovalno delo v Atenah. Ko sem navezala stik z eno od njih, sem izvedela za vse ostale, ki živijo v mestu (njihove, naslove, telefonske številke ...).

NARODNA PRIPADNOST

Slovenske v Grčiji se deklarirajo za Slovenke. Nekatere se celo z leti čutijo bolj Slovenke, z večjo gorečnostjo in tudi večjim spoštovanjem.

Po drugi strani pa v vsakdanjem življenju prevzemajo navade Grkov in tako postajajo navzven grške.

Prepad med obema svetovoma, to neurejeno situacijo, so si uredile tako, da je življenje zanje normalno in sprejemljivo. In tako kot pri vsem, so morale tudi tukaj delati kompromise. Temu ne uide niti etnična pripadnost. Kljub temu da so bile izseljenke vzgojene kot Slovenke, jih je resocializacija v drugačno družbo prisilila v kompromisno etnično pripadnost, kjer meja med biti domačin in tujec, med biti Slovenec in Grk ni več tako ostra in razpoznavna.

SKLEP

Želela sem predstaviti zgodbe žensk, ki so se v tujino preselile zaradi svojih mož, ki so tujci, njihovo prilagajanje družbi, družini, v katero so se primožile, sprejemanje tujih navad in ohranjanje slovenskih. Prav slednje je v mešanem zakonu zahtevnejša naloga, saj je na preizkusu posameznica v povsem tujem okolju. S tem je vsekakor povezana etnična identiteta, ki se skriva v vsakodnevnikih praksah in življenju, ki ga prakticirajo posameznice, pa tudi njihove družine. Primerjanje med njimi in Grki in Grkinjami je točka, preko katere se vzpostavlja dihotomija mi-drugi in preko katere se izraža slovenska identiteta (pa čeprav modificirana).

Izseljenstvo zaradi poroke in s tem v zvezi mešani zakoni ter vplivi mater-tujk so vsekakor interesanten pojav, s katerim bi se želela ukvarjati tudi v prihodnje. Z večjo mobilnostjo ljudi se zdi, da je pojav pogostejši. O tem lahko seveda le sklepamo, saj podatkov ni. Prav ta, lahko bi rekli, zapostavljenost izseljenstva zaradi poroke (zaradi svoje majhnosti in relativne redkosti v primerjavi z drugimi oblikami izseljenstva) postavlja številna vprašanja, ki sem se jih dotaknila v svoji nalogi.

DRUŠTVO GRSKO-SLOVENSKEGA PRIJATELJSTVA

Grsko-Slovenska revija

MAJ 1988 UTEVILKA 1

Slovenija en korak pred vstopom v Evropsko unijo

MIRA VUHNEC
v.Ljubljana

Pred dvema letoma se je Slovenija pridružila Evropski skupnosti. To je velika zmaga, ki kaže na našo zrelost in sposobnost, da se vključimo v evropski svet. V Sloveniji se pripravljamo na te spremembe, ki bodo prinesle nove izzive in priložnosti. Evropska unija je svet, ki temelji na solidarnosti in skupni odgovornosti. Slovenija se zaveda, da mora biti pripravljena na vse, kar prinese članstvo v tej skupnosti. Naša naloga je, da se prilagodimo novim zahtevam in da prispevamo k skupni evropski dobroti. Slovenija je pripravljena na te izzive in se zaveda, da je to naša priložnost, da se povežemo z evropskim svetom in prispevamo k njegovemu razvoju. Slovenija se zaveda, da mora biti pripravljena na vse, kar prinese članstvo v tej skupnosti. Naša naloga je, da se prilagodimo novim zahtevam in da prispevamo k skupni evropski dobroti. Slovenija je pripravljena na te izzive in se zaveda, da je to naša priložnost, da se povežemo z evropskim svetom in prispevamo k njegovemu razvoju.

Evropska skupnost je svet, ki temelji na solidarnosti in skupni odgovornosti. Slovenija se zaveda, da mora biti pripravljena na vse, kar prinese članstvo v tej skupnosti. Naša naloga je, da se prilagodimo novim zahtevam in da prispevamo k skupni evropski dobroti. Slovenija je pripravljena na te izzive in se zaveda, da je to naša priložnost, da se povežemo z evropskim svetom in prispevamo k njegovemu razvoju.

VIRI IN LITERATURA

- Bečaj, Janez, 1997, Temelji socialnega vplivanja. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, 329 str.
- Bourdieu, Pierre, 2003, Sociologija kot politika. Ljubljana: *Cf, 185 str.
- Chomsky, Noam, 1988, Znanje jezika. O naravi, izviru in rabi jezika. Ljubljana: Mladinska knjiga, 287 str.
- Dežele in ljudje: Jugozahodna in južna Evropa, 1997, ur. Marjan Krušič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 170 str.
- Drnovšek, Marjan, 2003, Emigration of Sloven Women. A Short Historical View. V: Dve domovini – Two Homelands 17. Ur. Marjan Drnovšek. Ljubljana 2003, str. 29–46.
- Jogan, Maca, 1990, Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 211 str.
- Južnič, Stane, 1993, Identiteta. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 399 str.
- Kalc, Aleksej, 2002, Ženske v manjšinskih skupnostih: Pomen in vloga žensk za ohranjanje kulturnega izročila, Posvetovanje. V: Dve domovini – Two Homelands 16. Ur. Marjan Drnovšek, Ljubljana 2002, str. 143–206.
- Klinar, Peter, 1976, Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodne migracije v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi. Maribor: Obzorja, 306 str.
- Lukšič Hacin, Marina, 1995, Ko tujina postane dom. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče, 214 str.
- Lukšič Hacin Marina, 2003, Vloga izseljenk za ohranjanje nacionalne identitete v kontekstih, ki jih konstituirajo patriarhalni odnosi in spolna dihotomija. V: Dve domovini – Two Homelands 18. Ur. Marjan Drnovšek, Ljubljana 2003, str. 97–112.
- Michener, Andrew H., John D. DeLamater, 1999, Social Psychology, Wiskonsin, Forth Worth: Harcourt Brace College, 631 str.
- Močnik, Rastko, 1999, Tri teorije. Ideologija, nacija, institucija. Ljubljana: *Cf, 217 str.
- Praprotnik, Tadej, 1999, Ideološki mehanizmi produkcije identitet. Ljubljana: ISH, 174 str.
- Saussure, Ferdinand de, 1997, Predavanja iz splošnega jezikoslovja. Ljubljana: Studia Humanitatis, 304 str.
- Slavec Gradišnik, Ingrid, 1992, Etnološko proučevanje slovenskih izseljencev. V: Dve domovini – Two Homelands 2–3, Ljubljana 1992, str. 309–317.
- Šumi, Irena, 2000, Kultura, etničnost, mejnost. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, ŠOU, 214 str.
- Zalokar, Juri, 1991, Mavrična kača. Radovljica: Didakta, 135 str.
- Žigon, Zvone, 1998, Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 269 str.

SUMMARY

SLOVENIAN WOMEN IN GREECE

Marinka Skrt

The treatise deals with Slovene women who immigrated to Greece because of marriage. The author attempts to present emigrant women that migrated singly not knowing one of another. The reasons for leaving were entirely personal, that is marriage with a Greek; they were not of political or economic nature. Only those immigrants that moved to Greece and remained there were included in the study. Their initial impressions about Greece were idealistic but as soon as they began living in the new environment, disagreements between the immigrants and the husband's families arose as well as with the wider Greek environment. Slovene women did not understand their customs and consequently they were not acting in accordance with the rules, and the Greek society did not understand and tolerate their conduct. In Greek society, their status was ambivalent. On the one hand they were critical towards them and therefore rapidly disapproved of their behaviour and on the other Slovene women were allowed a different conduct (more Slovene) or were forgiven and allowed some things because they were strangers. Despite all mentioned Slovene women had to conform to the Greek way of life and to new customs. Some of the customs such as those regarding Easter, social life and food, enriched their style of life while they accepted other habits by necessity; some customs they did not accept and persisted with their own (Slovene) ones. With years, they became similar to the Greeks, absorbed their way of communication, socialising and behaviour, took over some customs yet despite all mentioned distinctions preserved. Different was their style of communication, of conduct as well, and above all the mentality. That connected them with Slovenes and that is why they still feel Slovenes. Slovene women in Greece gradually acquainted with one another. Even a formal society of the Greek-Slovene friendship was established. Meetings were for them a form of sociability and as well of mutual solidarity as they exchanged experiences, had conversations in Slovene language and helped one another. The majority have preserved knowledge of Slovene language as at home they spoke Slovene with their children, some even with their husbands. They preserved contacts with Slovenia – with their families and friends with the help of correspondence and yearly visiting.